

Wiejski dom z terenu Warmii

Zagroda będąca przedmiotem niniejszego opracowania powstała w II ćw. XX wieku na północno-wschodnim krańcu wsi. Początkowo złożona z domu mieszkalnego i jednego budynku gospodarczego, została rozbudowana - zbudowano dwa kolejne obiekty gospodarcze oborę/stajnię, połączoną ze stodołą i osobną, niedużą stodołę. Dom mieszkalny również został rozbudowany: przedłużono go o jedną oś okienną w kierunku północnym, zapewne na skutek powiększenia się rodziny, starając się o zachowanie charakteru architektonicznego i - zapewne planując kolejne przedłużenie poprzez pozostawienie otworów maculcowych w ślepych murze parteru szczytu. Układ zagrody jest tradycyjny: dom mieszkalny ustawiony kalenicowo wzdłuż drogi, na północ od niego prostokątny dziedziniec (majdan) zamknięty dwoma budynkami gospodarczymi, w narożniku północno-zachodnim dziedzińca ostatni obiekt - stodoła ustawiona równolegle do dużego budynku inwentarskiego ze stodołą. Wszystkie budynki zagrody są wzniesione na rzutach wydłużonych prostokątów, jednokondygnacyjne,

murowane z cegły licowej w wątku blokowym, nakryte dwuspadowymi dachami pokrytymi dachówką ceramiczną – holenderką (esówką). W konstrukcji budynków gospodarczych użyto pionowego deskowania w szczytach, a obie stodoły mają ściany zewnętrzne deskowane w układzie pionowym. W ceglanych elewacjach budynków zastosowano skromny detal elewacyjny w postaci fryzu ceglanego ze skośnie układanych cegieł bądź kostkowego, nad oknami występują wąskie ceglane gzymsy powtarzające kształt łukowych zwieńczeń okien. Dom mieszkalny posiada podmurówkę z ciosów kamiennych. Konstrukcje więźb dachowych są wykonane z drewna tartego, posiadają ustrój mieszany stolcowo - kleszczowy, bądź krokwiowo - płatwiowy. Wzniesiony zapewne na przełomie XIX i XX w., na rzucie prostokąta - wydłużonego przez późniejszą rozbudowę, parterowy z częściowo mieszkalnym poddaszem. Nakryty stromym dachem dwuspadowym pokrytym holenderką na deskowaniu z drewnianymi deskami wiatrowymi, częściowo podpiwniczony - piwnica ze stropami Kleina, dostępna z sieni schodami ceglanymi. Układ dwutraktowy ze schodami z sieni przelotowej na strych w trakcie podwórzowym. Więźba dachowa w konstrukcji drewnianej, niedostępna. Murowany z cegły licowej w wątku blokowym, fundament z ciosów kamiennych z zaznaczoną odsadzką, w nowszej części północnej fundament betonowy. Na elewacjach skromny detal w postaci fryzu między parterem a szczytem w elewacji północno-zachodniej nad oknami i drzwiami wąskie odcinki gzymsów ceglanych. Elewacja frontowa od południa, parterowa, pięcioosiowa (pierwotnie czteroosiowa), niesymetryczna. Główne drzwi wejściowe odsunięte od osi w kierunku zachodnim, po obu stronach po dwie osie okienne. Wszystkie otwory prostokątne, zaznaczone wąskimi gzymsami ceglanymi nad nadprożami z pionowym układem cegieł. Przed drzwiami kamienne schodki. Elewacja podwórzowa od północy parterowa, wzdłużna, czteroosiowa, niesymetryczna. Na drugiej osi od północy drzwi wejściowe z betonowymi schodkami z jednostronną balustradą, w części południowej dwa prostokątne okna, w północnej (późniejszej) okno pojedyncze. Fundament w części starszej kamienny, w nowszej betonowy. Detal elewacyjny identyczny z pozostałym. Elewacja szczytowa zachodnia dwupoziomowa, nad parterem ceglany gzyms kostkowy, w parterze dwie osie (południowa wtórnie zamurowana), w szczycie na osi duże okno prostokątne, flankowane wąskimi okienkami doświetlającymi strych. Elewacja szczytowa wschodnia również dwupoziomowa, w parterze ślepa z dwoma rzędami

otworów maculcowych, wyżej rozwiązana identycznie jak zachodnia, z dodanym półokrągłym okienkiem strychowym w szczycie. Stolarka okienna częściowo wymieniona na okna PCV, w części zachodniej (starszej) zachowały się tylko krosnowe wąskie okienka strychowe, w części wschodniej w elewacji podwórzowej okno skrzynkowe z niesymetrycznym podziałem skrzydeł i wydzielonym lufcikiem, w szczycie północnym okno skrzynkowe z zawiasami kątowymi z podziałem kwaterowym oraz wąskie okienka strychowe. Drzwi w elewacji frontowej od strony drogi (obecnie nie używane), drewniane, osadzone w głębokiej ościeżnicy, zagłębione, dwuskrzydłowe z wąskim nadświetlem, skrzydła góra przeszklone, z podwójną listwą przymykową i dekoracją w postaci pionowego listwowania zwieńczonego pod przeszkleniem gzymsem. Drzwi noszą ślady napraw poprzez nabicie desek w dolnej partii. Drzwi w elewacji podwórzowej, obecnie pełniące funkcję drzwi głównych, drewniane, jednoskrzydłowe z przeszklonym nadświetlem, zagłębione, płycinowo - ramowe, skrzydło dekorowane trzema płycinami profilowanymi z masywnym kaboszonem. W dolnej partii drzwi wtórnie zniekształcone poprzez nabicie desek. Wnętrze Dwutraktowe ze schodami do piwnicy i na strych w sieni w części północnej. Obecnie użytkowana i dostępna część zachodnia budynku. Drzwi z sieni prowadzą do kuchni i dalej do pomieszczeń mieszkalnych. Zachowane stropy belkowe z deskowaniem „na wsuwkę” i piece kaflowe z żeliwnymi drzwiczkami. Stolarka drzwiowa płycinowo - ramowa z profilowanymi płycinami. Stan zachowania Nie stwierdzono zagrożeń konstrukcyjnych. Elewacje są przekształcone na skutek wymiany części okien na PCV, zamurowania i widoczne przemurowania w partiach muru wykonywane zaprawą cementową. Widoczne jest wypłukanie spoinowania, szczególnie w nowszej części obiektu. Stolarka okienna i drzwiowa jest w złym stanie - ubytki mechaniczne, wtórne naprawy, korozja biologiczna drewna. Wnętrze częściowo przekształcone, wymienione podłogi, przebudowana sień. Wytyczne do remontu Konieczne jest określenie stanu więźby dachowej i przeprowadzenie niezbędnego zakresu remontu z możliwą wymianą pokrycia na nowe, identyczne z historycznym i zastosowanie odpowiednich izolacji. Mury zewnętrzne należy pozbawić wtórnych przemurowań, uzupełnić ubytki cegły i spoiny z zastosowaniem zaprawy wapiennej. Kamienny cokół należy oczyścić, uzupełnić i wyspoinować. Zaleca się usunięcie betonowej obrzutki cokołu w nowszej części i zastąpienie jej wyprawą tynkową bądź okładziną kamienną. Należy

przywrócić drewnianą stolarkę okienną z tradycyjnymi podziałami (jak w oknie szczytu północnego). Drzwi wejściowe w obu elewacjach wzdłużnych należy wyremontować, w razie konieczności drzwi w elewacji południowej zastąpić dokładną kopią drzwi historycznych. Postuluje się przywrócenie tradycyjnego parkanu drewnianego jako ogrodzenia posesji i urządzenie przedogródka od strony południowej (od drogi), jako tradycyjnej formy zagospodarowania otoczenia domu wiejskiego. We wnętrzu należy zachować stolarkę drzwiową w formach historycznych, drewniane stropy belkowe oraz piece kaflowe.

Zabudowania gospodarcze Jak wspomniano wyżej, zagroda składa się z domu mieszkalnego oraz trzech budynków inwentarskich i magazynowych (stodoły). Wszystkie powstały na początku XX w. i noszą wspólne cechy architektoniczne. Dziedziniec gospodarczy od zachodu zamyka budynek gospodarczy (1) o dużej kubaturze, wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, pełniący funkcje inwentarskie i magazynowe, co jest charakterystyczne dla XX-wiecznej zabudowy całego obszaru Warmii i gospodarstw chłopskich Oberlandu. Budynek jednokondygnacyjny z wysoką ścianką kolankową, nakryty dwuspadowym dachem z pokryciem ceramicznym (holenderka) na łątach. Ściany obwodowe murowane z cegły licowej w wątku blokowym, ścianka kolankowa i szczyty drewniane z pionowym deskowaniem. Od południa przy narożniku zachodnim dobudowany w okresie późniejszym murowany aneks z dachem pulpitowym na przedłużeniu głównej połaci dachowej. Elewacje ceglane ze skromnym detalem w postaci wąskich, łukowych gzymsów nad drzwiami i oknami oraz ceglanych parapetów okiennych. W drewnianej ścianie kolankowej od północy otwory załadunkowe pozbawione oryginalnych wrót. Na osi tej elewacji wtórnie przebite na całej wysokości parteru dwuskrzydłowe wrota drewniane. W pozostałych osiach dwoje drzwi w otworach zamkniętych odcinkami łuku podkreślonego pionowym układem cegły (zachowana stolarka deskowo - szpągowa tylko w jednym otworze) oraz trzy okna z ceglanymi parapetami wypełnione ślusarką o drobnych podziałach kwaterowych. W elewacji tylnej (zachodniej) częściowo przysłoniętej wtórnym aneksem, znajdują się cztery osie - drzwiowa i trzy okienne, rozwiązane identycznie jak w elewacji frontowej od dziedzica. Ścianka kolankowa wysoka, deskowana pionowo. Szczyty budynku identyczne - dwupoziomowe, w dolnej partii murowane, ślepe, w górnej pionowo deskowane szczyty. Teren przed budynkiem częściowo wybetonowany. Stan zachowania Ubytki w pokryciu dachowym, załamanie okapów,

przebiecie wtórne dużych wrót, wymiana jednych drzwi wejściowych. Znaczne ubytki w deskowaniu ścianki kolankowej. Lico muru ze śladami licznych przemurowań i cementowych uzupełnień. Częściowo zlasowana cegła i wyplukana spoina. Budynek gospodarczy (2) usytuowany w północno-zachodniej części dziedzica, równoległe do domu mieszkalnego stanowi połączenie budynku inwentarskiego i dużej stodoły. Fragment przy szczycie południowym murowany z cegły licowej w wątku blokowym, pozostała (większa) część drewniana, pionowo deskowana. Budynek na rzucie znacznie wydłużonego prostokąta, nakryty stromym dachem z pokryciem ceramicznym (holenderka na łatach), parterowy z wysoka ścianką kolankową. Od południa wyodrębniona część murowana, dwupoziomowa, w szczycie oddzielający poziomy odcinek fryzu z ukośnie kładzionej cegły. W dolnej części szczytu drzwi i dwa okna zamknięte odcinkami łuku podkreślonymi pionowym układem cegieł oraz wąskimi ceglanyymi gzymsami. W górnej części szczytu dwa okna i świetlik w kształcie połowy koła pod okapem. Zachowana stolarka drzwiowa - drzwi deskowo - szpągowe w drewnianych ościeżnicach, zawiasy pasowe. W Oknach ślusarka o drobnych podziałach kwaterowych. Nad tą częścią budynku w dachu wyprowadzony komin. Pozostała część budynku pełniąca rolę stodoły w całości pionowo deskowana, podobnie jak ścianki kolankowe na całej długości. Stan zachowania Nie stwierdzono zagrożeń konstrukcyjnych; poszycie dachu z ubytkami i załamany okapami. Znaczne ubytki deskowania części deskowanej. W części murowanej lico z ubytkami i wtórnymi plombami cementowymi. Wyplukana spoina i częściowo zlasowana cegła. Stolarka drzwiowa i ślusarka okienna zużyta z ubytkami. Budynek gospodarczy 3 - stodoła Usytuowany we wschodnim narożniku dziedzica, wzniesiony na planie prostokąta uzupełnionego o drewniany, parterowy aneks od szczytu północnego. Budynek drewniany na ceglanej podmurówce, nakryty dwuspadowym dachem krytym holenderką, w całości deskowany pionowo. Elewacje dwupoziomowe z wysoką ścianką kolankową wyodrębnioną drewnianym gzymsem, podobnie jak szczyty. W elewacjach wzdłużnych obszerne wrota pozwalające na wprowadzenie wozu do wnętrza. Wtórny aneks drewniany, parterowy z dachem pulpitem na wysokości ścianki kolankowej. Stan zachowania Ugięte lekko połacie dachowe, załamane okapy, ubytki pokrycia dachowego. Znaczne ubytki konstrukcji ceglanej podmurówki, ścian i deskowania. Korozja biologiczna drewna. Wskazania konserwatorskie Zespół

zabudowy gospodarczej zagrody nie podlega ochronie konserwatorskiej w rozumieniu Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest jednak świadectwem historycznym zabudowy wiejskiej pogranicza Warmii i jako taki powinien zostać zachowany. Cała zagroda ze względu na położenie na końcu wsi jest dobrze widoczna ze wszystkich stron i prezentuje się malowniczo. Uległa też stosunkowo niewielkim przekształceniom, które wciąż można odwrócić, przywracając autentyczność zespołowi. Konieczne jest jednak podjęcie remontu wszystkich budynków gospodarczych i likwidacja wtórnych aneksów przy budynkach 2 i 3. Niezbędna jest naprawa więźb dachowych i pokrycia, z utrzymaniem jego historycznego charakteru. Należy wymienić całość deskowania elewacji, a części murowane uzupełnić cegłą o właściwych wymiarach i barwie, zaś cementowe uzupełnienia usunąć. Zachowaną stolarkę drzwiową poddać remontowi, brakujące drzwi uzupełnić nowymi na wzór historycznych. Uzupełnić ślusarkę okienną wraz ze szkleniem. Konieczne jest uzupełnienie ceglanej podwaliny stodoły. Wskazane jest znalezienie nowej funkcji dla zabudowy inwentarskiej wobec braku zwierząt hodowlanych. Ze względu na malowniczą okolicę, bliskość rzeki i lasów oraz pobliskie, po części zachowane majątki rycerskie Oberlandu zagroda mogłaby pełnić funkcje agroturystyczne, po dokonaniu stosownych remontów i adaptacji budynków.

Bibliografia: Ostpreussisches Güter – Adressbuch, Stettin 1909, wyd. Paul Niekammer, s. 180 Landwirtschaftliches Adressbuch der Domänen, Rittergüter, Güter und Höfe in der Provinz Ostpreussen, Leipzig 1932, wyd. Paul Niekammer, s. 377-338 M. Bartoś, B. Zalewska, Architektura w krajobrazie wiejskim Warmii i Mazur, Borussia, Olsztyn 2003 I. Liżewska, Tradycyjne budownictwa wiejskie na Warmii i Mazurach, Borussia, Olsztyn 2007 Zróżnicowanie regionalne budownictwa wiejskiego Warmii i Mazur, red. J. Wysocki, Olsztyn 2010 Autor opisu: Maria Gawryluk Prawa do opisu: CC BY-NC-SA 3.0 PL <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/pl/legalcode> Przykład wiejskiego domu i towarzyszących mu zabudowań gospodarczych z terenu Warmii. Prawa do wizerunku cyfrowego: CC BY 1.0 <https://creativecommons.org/licenses/by/1.0/deed.pl>